

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СОЮЗ І НАЦІОНАЛЬНО-ДЕРЖАВНА АВТОНОМІЯ

Алексєєнко І.В. (м. Київ)

Анотація

В статті дається аналіз роботи Європейського Союзу та національно-державної автономії; проаналізовано політичні та економічні тенденції, які характеризують вигляд сучасної Європи; розглянуто форми, методи й напрями дизайну інтеграційних відносин.

Ключові слова

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СОЮЗ, НАЦІОНАЛЬНО-ДЕРЖАВНА АВТОНОМІЯ, ІНТЕГРАЦІЙНІ ВІДНОСИНИ, МІЖДЕРЖАВНА КООПЕРАЦІЯ, ПРИНЦИП СУБСИДІАРНОСТІ

Вступ

Економічний компроміс, на який іде Європа, приймаючи нових членів, очевидний. Звичайне чергове пояснення цього – створення найбільшого ринку в 450 млн. споживачів (тобто більшого, ніж ринок НАФТА). Однак багато хто на Заході, у тому числі в країнах Європи, вважає, що економічні переваги такого розширення дуже сумнівні з огляду на невисокі темпи зростання в країнах – лідерах Союзу, а головне те, що валовий дохід у нових країнах становить лише 50% від середнього по ЄС. До того ж цей показник може погіршитися через зростання собівартості продукції у східноєвропейських країнах, необхідності вирівнювання там оплати праці після приєднання. Підраховані й витрати Західної Європи на розширення, які становитимуть найближчим часом приблизно 50 млрд. євро.

Мета статті

– проаналізувати роботу Європейського Союзу, виявивши політичну ідентичність, яка супроводжується сучасними інтеграційними, глобальними та регіональними процесами.

Обговорення проблеми

В наявності, отже, інший інтерес – геополітичний. За словами Романо Проді, єдиний спосіб протистояти США й Китаю, а також підсилити свій світовий вплив – це створити сильну Європу-континент. Ті ж мотиви не раз звучали і в інших виступах західноєвропейських діячів. На думку глави МЗС Данії, «якщо розширення не провести тепер, то його може не відбутися ніколи, і європейська мрія про супердержаву так і залишиться нереалізованою амбіцією» [1].

У чому ж суть цих амбіцій і реальна ціна прийнятих термінових рішень щодо розширення ЄС і його реформування, а також як усе це відіб'ється на самій моделі європейської інтеграції?

Розширення Євросоюзу за рахунок прийняття нових 10 країн докорінно змінить вигляд сьогodнішньої Європи й відіб'ється на її економічному й політичному розвитку. Виникає, по суті, нова

наддержавна, заявляючи про себе зростанням власної економічної сили й політичною консолідацією.

Євросоюз вже нині майже наздогнав США за загальним обсягом виробництва ВВП (9,5 й 10 трлн. доларів, відповідно); об'єднаний ринок вже має власну валюту (євро), що обмежує глобальне домінування долара; створюються власні збройні сили, здатні діяти ізольовано від США; прийнятий текст загальноєвропейської Конституції. Країн – членів Союзу в результаті розширення стало так багато, що постало питання про реформування політичних структур Євросоюзу, про зміну процедури голосування й прийняття рішень, ведуться дискусії про способи зведення до мінімуму економічних витрат, пов'язаних з прийомом нових членів.

Але найбільші зміни, безсумнівно, відбудуться в глобальному розміщенні сил. Євросоюз за успішного його просування шляхом економічної й політичної консолідації здатний змінити існуючу модель світоустрою, яка після розпаду СРСР неухильно змінювалася в бік американоцентричності. Тепер розмови про багатополлярність сучасного світу, схоже, починають перетворювати в життя. Причому, якщо найбільш чітко заявлені світові проекти (китайський і панісламський) перебувають на стадії незрозумілих поки що обрисів, то Євросоюз набуває цілком конкретні контури регіону, який не має собі рівних за масштабом залучених ресурсів. Цей варіант створення потужного полюсу в особі об'єднаної Європи, можна припустити, здатний також забезпечити певну стабільність світоустрою, притаманну багатьом двополюсним конфігураціям на неантагоністичній основі.

Якщо європейський проект не відбудеться і Європі не вдасться уникнути хвилі дезінтеграції, зовсім очевидно, що цей процес може поширитися й на інші регіони світу. У цьому розумінні образ Європи в історії завжди виконував роль прообразу світового устрою. Так, розділена на держави-нації Європа проектувалася на колоніальну розділеність світу, і війни, які спалахували між європейськими державами, набували характеру світових воєн за володіння світовими ресурсами. Саме в Європі проходила межа «холодної війни», що розділяла світ на дві частини, – межа між Західною й Східною Європою. А в післявоєнний період інтеграція західноєвропейських країн стала моделлю тих об'єднавчих процесів, які визначили кінець цієї війни й розвиток інтеграційних процесів у світі.

Тому особливо важливо проаналізувати ті політичні й економічні тенденції, які характеризують вигляд сучасної Європи, що розширюється й об'єднується. Так починають змінюватися відносини, які сформувалися між європейськими державами протягом останніх 50 років. Ці зміни зачіпають три основних напрями, які сформували й характеризують сучасну європейську інтеграцію: територіальний, функціональний і координаційно-міжнародний. Всі ці напрями взаємозалежні при розв'язанні конкретних проблем Союзу. Наприклад, проблема безпеки включає: територіальний аспект (відносини з найближчими сусідами),

функціональний (утворення спеціальних угруповань – скандинавського, франко-германського та ін. для регулювання відносин на двосторонній і багатосторонній основі), міжнародно-координаційний (наприклад, щодо дотримання вимог, погоджених і закріплених у європейському міжнародному режимі прав людини Організації з безпеки й співробітництва у Європі та ін.).

Складним різноманіттям і специфікою відрізняються також форми, методи й напрями дизайну інтеграційних відносин. Вони включають: наднаціональне управління (розробку загальної європейської політики, наприклад, у сільському господарстві); регулювання ринкових відносин; узгодження розподілу ресурсів як на рівні урядів, так і на субнаціональному рівні; прийняття рішень по розвитку нових форм внутрішньорегіонального співробітництва; інтенсивна взаємодія на міждержавному рівні. Особливості європейського інтеграційного процесу полягають в тому, що глибина, послідовність і реальні досягнення економічної й політичної інтеграційної взаємодії поєднуються зі збереженням національно-культурних відмінностей, хоча й супроводжуються наростанням елементів інтернаціональної спільності під впливом глобалізації.

Але головна особливість сучасного етапу в тому, що Союз, який далеко просунувся в об'єднанні країн Західної Європи, не обмежується сьогодні рухом в обраному напрямі до перебудови європейського дому на федеративних підставах, тобто до більш високої єдності й цілісності, для яких уже створені необхідні передумови. До завоювань на цьому шляху варто віднести введення з 1999 р. єдиної валюти – євро; прийняття програми «Європейська територія свободи, безпеки й справедливості», що за своїм значенням порівнянна з програмою створення єдиного внутрішнього ринку; прийняття в грудні 2000 р. Хартії фундаментальних прав ЄС, рішення щодо створення Європейських сил швидкого реагування. Усі ці досягнення означають, що процес інтеграції торкнувся всіх основних сфер суверенітету країн-членів (валютної, правової й військової) тією мірою, яка дозволяє проводити подальші структурні реформи ЄС.

Але саме в цей момент, перебуваючи близько від остаточного розв'язання проблеми власної цілісності, ЄС почав процес розширення. Вступ нових членів у Союз, що володіють іншим історичним досвідом і традиціями, а головне, відрізняються за рівнем економічного розвитку, ставить на порядок денний проблему зміни цілей, завдань і структури Євросоюзу, необхідність його реформування. Новий розширений Союз вимагає спрощення багатьох бюрократичних процедур при укладанні договорів, більш чіткого розподілу компетенції між органами ЄС і країнами-членами, підвищення ефективності роботи всіх інститутів ЄС на основі прозорості й демократизації процедурного режиму. Виникає

необхідність і у більш глибоких змінах для розв'язання проблем, що постають у зв'язку з розширенням ЄС.

Як зазначає К. Хенш, колишній президент Європейського парламенту, обговорювалися три концепції розвитку ЄС. Одна з них могла бути реалізована на основі посилення міждержавної кооперації в процедурах прийняття рішень; друга припускала створення федерального союзу (у вигляді групи держав, що діють на основі договору або Конституції в рамках договору); третя має у своїй основі збереження й посилення балансу між Радою ЄС, Європарламентом й Єврокомісією.

Перша концепція нині частково реалізована. За основу Союзу, що реформується, вона могла б бути взята в тому випадку, якби всі країни зони євро взяли участь у такій міждержавній кооперації. Досить повно нині вона може реалізуватися у сфері зовнішньої політики й політики безпеки. Що ж стосується більш тісної міждержавної кооперації з питань внутрішнього ринку, то тут можуть виникнути суперечності, здатні розхитати підвалини Євросоюзу. Можливо, наприклад, посилення кооперування по групах країн, що поєднуються на основі спільності інтересів, і в таких випадках посилення міжгрупових відмінностей.

Таким чином, можна зробити висновок, що посилення міждержавної кооперації в процедурах прийняття рішень у ЄС, де діє принцип наднаціональності, може сприяти співробітництву лише по окремих його напрямках, але він мало сприяє зміцненню всієї інституціональної структури ЄС, розрахованої на застосування єдиних правил і процедур.

Життя засвідчило, що найбільш доцільним і прийнятним виявився шлях реформування в напрямку узгодження вимог другої й третьої концепцій, що і привів до розробки й прийняття Конституції Єдиної Європи - Основного закону ЄС. У підсумку нова Європа стає чимось середнім між федерацією й конфедерацією, тобто по-своєму унікальним утворенням, для якого європарламентарії придумали визначення «федерація націй».

Проти створення федеративної наддержави послідовно виступала Велика Британія, що традиційно проводила політику, відмінну від континентальної Європи. До того ж Тоні Блер вбачає в новій конфігурації Європи небезпеку того, що різні частини Об'єднаного Королівства – Уельс, Шотландія й Північна Ірландія захочуть увійти в нову загальноєвропейську федерацію нарівні з Англією, про що не раз заявляли сепаратисти цих провінцій Великобританії.

Діаметрально протилежну позицію в ЄС традиційно займала Франція. А в 2000 р. її підтримала Німеччина, коли глава МЗС Німеччини Йошка Фішер висунув тезу «федерації Європи». Наміри обох країн просуватися у бік федеративного устрою Європи були підкріплені загальною Декларацією про спільні наміри, схваленою спільним засіданням парламентів обох країн у січні 2003 р. у Версалі. Логіка

рішення Німеччини з питання федеративного устрою зрозуміла: оскільки у великій Європі країна відіграє роль економічного донора, її еліта має всі підстави претендувати на домінуюче становище в новій федерації.

Ідеї політичного об'єднання Євросоюзу на основі федералізму були закладені ще в Маастрихтському договорі (9 – 10 грудня 1992 р.), ухваленому на засіданні Європейської ради, хоча сам термін «федералістський» був викреслений з тексту договору на прохання Великої Британії. Замість цього в договорі вказувалося на «федералістське покликання» Союзу: ЄС створювався поступово, базуючись на двох найважливіших принципах федералізму – принципі автономії держав-членів і принципі їхньої участі в прийнятті загальних рішень. Про федералістські основи ЄС свідчили такі важливі елементи, закріплені в договорі: територія без внутрішніх кордонів, спільна валюта, проведення погодженої політики, принцип субсидіарності, прийняття рішень кваліфікованою більшістю.

Найважливіший з них – принцип субсидіарності, який дає змогу урівноважити й вирішити суперечності між наднаціональним характером центральної влади в Союзі й національно-державною автономією. Відповідно до цього принципу повноваження інститутів центральної й місцевої влади повинні ретельно регулюватися для запобігання як гегемоністським, так і відцентровим тенденціям. Цей принцип означає також своєрідну взаємодоповнюваність влади. Відповідно до неї до повноважень вищого рівня виводиться обмежене коло функцій, які центральні органи можуть виконувати щонайкраще, не порушуючи автономії нижніх рівнів, що володіють достатніми повноваженнями й компетенцією при вирішенні місцевих питань. Характерною рисою європейського федералізму слугує також збереження національних, культурних і релігійних відмінностей, які окремо й у сукупності становлять сутнісну характеристику європейської цивілізації.

ЄС, таким чином, сформувалася як організація з «багаторівневим управлінням». Існує ряд інститутів й органів, які забезпечують взаємодію й координацію на внутрішньодержавному, державному, в рамках ЄС і глобальному рівнях. До того ж оформилися групи держав, в яких діють загальні механізми в специфічних, модифікованих формах, тобто за багато років вироблений досить складний і диференційований за функціями апарат управління й вирішення різних питань.

Громіздкість і бюрократизація системи управління Євросоюзом викликають, однак, чимало критики. Виникає також небезпека того, що країни Центральної й Східної Європи не зможуть досить ефективно адаптуватися до цієї складної структури. Але в цілому при реформуванні структури ЄС йдеться не про створення нових інститутів і навіть не про розширення сфери компетенції вже діючих структур, тому що вони мають достатньо повноважень. На перший план висувається завдання забезпечення прозорості роботи, спрощення багатьох процедур по

прийняттю рішень й обмеження діяльності органів ЄС, зосередивши її в таких сферах, як: ринок, валюта, рівність прав і безпека громадян, захист спільних інтересів від впливу несприятливих зовнішніх факторів. Існує також необхідність розробки спеціальних проектів по адаптації нових членів до правил Союзу.

Відповідно до Конституції, проект якої підготовлений Європейським конвентом під керівництвом Валері Жискар д'Естена, структура влади в ЄС практично не відрізняється від структури звичайної держави. На чолі Європи – президент, що призначається радою глав держав на строк від 2,5 до 5 років. Функції його скоріше представницькі. Виконавчу владу очолює прем'єр-міністр як голова Комісії ЄС – європейського уряду. За Європарламентом залишаються функції затвердження європейського прем'єра, схвалення бюджету й прийняття законів. Розв'язання суперечностей і розбіжностей між членами уряду й дотримання законів – прерогатива Суду ЄС. Він виступає вищим арбітром в економічних суперечках і бере на себе функції конституційного суду з перевірки відповідності законодавства країн, що входять у ЄС, законодавству Об'єднаної Європи.

Таким чином, у новій структурі влади ЄС збережений принцип субсидіарності. Відповідно до Основного закону держави Об'єднаної Європи делегують ЄС (в особі Єврокомісії) частину своїх прав і обов'язків. Однак нова Конституція не дає права європейському уряду втручатися у вирішення ключових фінансових питань у країнах – членах Союзу (наприклад, з відмови від національної валюти на користь євро). У веденні національних держав залишаються й принципові питання зовнішньої політики й оборони, що допомогло одержати схвалення Конституції тими представниками країн, які прихильні конфедеративним принципам устрою Європи.

Конституція містить чітку схему формування, затвердження й витрати коштів бюджету Об'єднаної Європи. Німеччина, що відмовилася від найсильнішої в Європі національної валюти – марки на користь євро, збереже за собою контроль за загальнофедеральним Центробанком, як і раніше виконуватиме роль ключового донора бюджету ЄС. У 2003 р. загальна сума цього бюджету становила близько 90 млрд. євро. При цьому на п'ять найбільш економічно розвинених держав припадає 90% прямих відрахувань до бюджету від усіх держав, які входять до ЄС. Очевидно, що донорство провідних країн і фінансова залежність нових членів Союзу повинні виступати важливим важелем тиску й вимог до країн, що приєднуються строго дотримуватися федеральної зовнішньої і оборонної політики, тобто виконувати вказівки Берліна й Парижа. Таким чином, фактично йдеться про інституціональне оформлення нової наддержави з централізованою владою, що повинна замінити існуючий конгломерат республік і королівств, тобто про новий світовий «центр сили», що консолідує свої можливості в глобальному «рах амерікана».

1 травня 2004 р. відбувся урочистий прийом до членів Євросоюзу одразу 10 країн (Угорщини, Кіпру, Латвії, Литви, Мальти, Польщі, Словаччини, Словенії, Чехії й Естонії). Але прийом нових членів – ще не інтеграція. Попереду розв'язання головних проблем, це передусім економічна адаптація прийнятих країн, їх інтеграція в європейські структури й одержання реального економічного ефекту від розширення, що відбулося, для всіх членів Євросоюзу, старих і нових, – всіх 450 млн. осіб. Дотепер усередині ЄС тривають суперечки про доцільність розширення інтеграції на Схід. Перший симптом, що підтвердив побоювання так званих євроскептиків, проявився в грудні 2003 р., коли був відхилений первісний проект європейської Конституції. Іспанія й Польща наклали на нього «вето», незадоволені прописаними в проекті механізмами прийняття рішень. Мадрид і Варшава наполягають на збереженні статус-кво, зафіксованого в Угоді Ніцци 2000 р., відповідно до якого «середні» країни одержують практично таку ж політичну вагу при прийнятті рішень у ЄС, як і «більші» держави: Німеччина, Франція, Велика Британія й Італія. Дві країни - Польща й Іспанія виступили проти прописаного в проекті Конституції положення про «подвійну більшість», відповідно до якого рішення вважається прийнятим, якщо з ним згідна більшість країн, що представляють 60% населення Об'єднаної Європи. У новій Конституції під жорстким тиском Франції прийнятий порядок схвалення будь-якого проекту, якщо за нього висловлюються не менше 55% загальної кількості країн ЄС, що представляють 65% населення Об'єднаної Європи.

І хоча в повідомленнях у пресі за підсумками обговорення проекту Конституції сформована ситуація не оцінювалася лідерами європейських держав як кризова, Жак Ширак заговорив про можливість створення «двоюрусної Європи». Йдеться, як зазначив директор Центру європейських реформ Ч. Грант, про створення певного «ядра» союзу, до якого могли б увійти Франція, Німеччина, Бельгія і ще ряд країн. Рівень інтеграції в цій міні-Європі буде вищим. Навряд чи така конструкція оформиться офіційно або матиме прописані повноваження, наприклад, у таких сферах, як оборона або оподаткування. Швидше це буде неформальна група лідерів по просуванню спільно вироблених стратегічних рішень. Її відокремлення викликане тим, що, як виявилось, країни Східної Європи проповідують скоріше проамериканські або пробританські погляди. А це вже ставить під сумнів сам стратегічний задум створення сильної Європи як противагу США й перетворення співтовариства у світовий полюс.

Тому найбільш розвинені країни – основні донори Євросоюзу замислюються над тим, щоб вирішувати питання самостійно. Трьох-чотирьохсторонні саміти великих європейських держав уже стали регулярною практикою. З'явилися повідомлення й про спроби Великої Британії, Франції й Німеччині створити раду директорів Європи.

У свою чергу у складі нових і старих членів зміцнилася група так званих міноритарних акціонерів Євросоюзу. У цілому це означає, що великим державам складніше буде просувати свої рішення, витрати на утримання центрального апарату ЄС зростуть, зросте й напруженість між «старою» й «новою» Європою. Наприклад, можна згадати про те, що 7 нових членів з 10 (за винятком Словенії, Мальти й Кіпру) у травні 2003 р. одностайно підтримали операцію США в Іраку, хоча Франція й Німеччина розраховували на єдину позицію Європи з цього питання. Не виключено, що й надалі позиції «старих» і «нових» членів з зовнішньополітичних питань різнитимуться. Вони можуть стати, наприклад, предметом торгу у відповідь на спроби обмежити повноваження малих країн ЄС. Таким чином, можливість вироблення єдиної зовнішньополітичної лінії Європи ставиться під сумнів. І якщо вже наявна економічна «двохярусність» Об'єднаної Європи буде підкріплена розбіжностями з питань внутрішньої й зовнішньої політики, це може призвести до поляризації європейських країн.

Нелегкою буде економічна інтеграція в Євросоюз і для самих «нових» країн, що пояснюється їхнім великим відставанням від західних сусідів. Середній показник ВВП на душу населення східноєвропейських країн становить нині лише 47% від цього показника 15 «старих» членів Союзу. Через це в результаті розширення сумарний ВВП ЄС зріс лише на 4%, тоді як населення збільшилося на 20%. А в абсолютних показниках Середній обсяг ВВП на душу населення Євросоюзу зменшився з 24,1 тис. до 21 тис. євро.

Економічне зростання «новачків» залежатиме від обсягу припливу інвестицій і субсидій, а також умілого й ефективного розпорядження ними. Нині очевидно, що дотації для нових членів із загальноєвропейського бюджету не покриють тих витрат, які вони понесуть у процесі структурних реформ, що вимагають закриття «неконкурентоспроможного» бізнесу. У Польщі, наприклад, це сталеливарні заводи й дрібні селянські господарства. Відчутні вигоди від субсидій згідно з оцінками можуть бути отримані країнами не раніше, ніж через 10 років. До того ж у цей час, щоб захистити західноєвропейські ринки від напливу дешевих товарів зі Східної Європи, в ЄС ухвалене рішення заборонити продаж більшості східноєвропейських продуктів харчування під приводом їх невідповідності прийнятим у ЄС стандартам якості. На сім років після розширення ЄС обмежується вільне переміщення робочої сили зі Східної Європи.

Головна надія східноєвропейських країн – на приплив інвестицій великих західноєвропейських компаній. Але наскільки це реально? Донедавна на східноєвропейські ринки дійсно йшли інвестиції з Європи, за рахунок яких ці країни досягли досить високих темпів зростання, більш високих, ніж у їхніх багатих сусідів. Але саме цю перевагу, яку країни мали ще до 1 травня, вони можуть після вступу втратити. За словами Х. Греббе, східноєвропейські держави зуміли раніше

сформувати бізнессередовище навіть краще, ніж у старому ЄС: у них були нижчі податки на прибуток і доходи, простіші процедури реєстрації компаній. Це залучало в регіон значні інвестиції ще до розширення. Сумарний обсяг інвестицій становив у 1989 – 2003 р. 117 млрд. доларів. Найбільшими одержувачами стали Польща (42 млрд. доларів.), Чехія (38 млрд.), Угорщина (21 млрд.). Словаччина, наприклад, у результаті інвестицій перетворилася в «європейський Детройт» і до кінця 2008 р. повинна вийти на перше місце у світі по виробництву автомобілів на душу населення.

Привнесені разом з інвестиціями інновації й західний менеджмент привели до зростання продуктивності праці в східноєвропейських країнах на 5 – 7% на рік. За ідеєю після вступу до ЄС потік інвестицій у ці країни повинен зростати, що дасть змогу їм наздогнати Західну Європу. Однак, як зазначає Н. Редман, співробітник центру «Economist Intelligence Unit» (EIU), такий «оптимізм з приводу інвестицій у Східну Європу може виявитися зайвим, тому що робоча сила у цьому регіоні дорожчає надто швидко, а ринки цих країн надто малі. Багато компаній воліють будувати новий завод у Китаї, а не в Чехії або Польщі». Нині витрати на робочу силу в країнах – нових членах ЄС зростуть на 10% на рік, тобто відбувається вирівнювання умов виробництва відповідно до вимог їхнього регулювання в ЄС, і нові члени ризикують втратити свої конкурентні переваги. Відповідно до прийнятої Конституції нові європейські держави також втрачають права самостійно регулювати свою фіскальну й податкову системи.

Політичне реформування ЄС після прийняття Конституції дає змогу більш жорстко регулювати весь блок внутрішньоекономічних правил Союзу. Виражаючи стурбованість західноєвропейських країн з приводу масового перенесення виробництва на схід, Герхард Шредер напередодні прийняття нових членів заявив, що податкова політика, яка проводиться східноєвропейськими державами, підриває економічне зростання у Західній Європі, тому необхідне введення загальних для всіх правил «гармонізації оподаткування». Тим самим призупиниться відток капіталу на схід, і «країни-новачки» зможуть швидше перейти на євро, як вважають західноєвропейські експерти. Але з переходом на євро й загальною «економічною гармонізацією» ці країни ще більше втратять можливість проводити самостійну економічну політику. До того ж на відміну від «старих» членів ЄС (наприклад, Британії, Швеції, Данії) у «новачків» немає можливості відмовитися від приєднання до загальноєвропейської валюти. Поки ж цей перехід стримують тільки розміри дефіциту бюджету, державного боргу й інфляції.

Під час вступу до ЄС країни Східної Європи орієнтувалися на надихаючий приклад Ірландії й Іспанії. Східноєвропейські держави, вказують А. Кошкарів і М. Лінтон, хотіли б повторити досвід Ірландії, яка зі слаборозвиненої країни на периферії Європи перетворилася в одну з

самих динамічних, зі швидко зростаючою економікою. За 30 років «кельтський тигр» збільшив ріст ВВП на душу населення із 60 до 117% від середньоєвропейського рівня. Ефективно витрачала великі обсяги субсидій Іспанія, яка за 18 років членства в ЄС знизила безробіття й створила сучасну економіку, підвищивши свій ВВП на душу населення з 55 до 84% від середнього по ЄС [2].

Правда, «ірландське чудо», продовжують вони, може вийти не скрізь. Навпаки, є ризик повторення невдалого досвіду Греції, де неефективні інвестиції в державний сектор привели до гальмування зростання й десятилітньої стагнації. Тому економічні проблеми в «нових» країнах Євросоюзу не так вже неймовірні. Порівняно скромний обсяг субсидій може негативно відбитися на такому неконкурентоспроможному секторі, як сільське господарство. Незважаючи на те, що воно дає лише кілька відсотків ВВП країн, у ньому зайнято, наприклад у Польщі, 27% загальної кідькості працюючого населення. А кількість безробітних у країні вже нині становить 17,5% від працездатного населення. Безробіття, у разі недоліку субсидій, може зрости в процесі завершення приватизації у вугільній промисловості, енергетиці, металургії.

Але головне полягає в тому, що навіть за сприятливого збігу обставин і збереження нинішніх більш високих темпів розвитку новим країнам ЄС не вдасться швидко досягти рівня життя західноєвропейських країн. Згідно з оцінками дослідницького центру «Economist Intelligence Unit» (EIU), щоб наздогнати своїх західних сусідів за рівнем ВВП на душу населення, таким країнам, як Чехія або Польща, знадобиться від 40 до 60 років.

Дослідники визнають, що розв'язання проблеми вирівнювання залишається найскладнішим завданням, оскільки дотепер відсутня ясність у питанні про те, яким повинен бути сам механізм нового Союзу, щоб уникнути його розподілу за типом центр-периферійного устрою.

Скептичні оцінки щодо майбутнього Об'єднаної Європи зводяться до того, що неефективність роздутої бюрократії Союзу зростатиме, зростуть безробіття, міграція зі Сходу на Захід та ін. Платники податків «старої» Європи протестують проти скорочення своїх доходів через виділення бюджетних коштів на фінансування програм розвитку, надання субсидій і дотацій «новим» країнам. Збільшується навантаження на великий бізнес, обтяжений і без того величезними податками, як наприклад, у Німеччині – основному донорі ЄС з усіма наслідками, що з цього випливають.

Все це змушує припустити, що Євросоюз надовго буде змушений зосередитися на розв'язанні своїх внутрішніх проблем, щоб згладити дисбаланси, які виникли в класичній європейській інтеграційній моделі у зв'язку з прийомом одразу 10 держав. У день розширення ЄС 1 травня 2004 р. голова Єврокомісії Романо Проді заявив, що розширення стало першим і останнім «великим вибухом» для Європейського Союзу. Надалі

ЄС розширюватиметься поволі, приймаючи нових членів малими групами.

Особливе ставлення ЄС до уламків колишньої Югославії – країн «західних Балкан». Коментуючи вступ 10 нових членів, Р. Проді заявив, що «економічна інтеграція в рамках Євросоюзу допоможе зменшити ймовірність збройних конфліктів, як це свого часу відбулося між Францією й Німеччиною». І оскільки війни на Балканах в 1990-х роках і мільйони біженців, що направилися в країни Євросоюзу, справили негативний дестабілізуючий вплив на економіку країн Європи, «саме тому ЄС потенційно готовий прийняти дуже бідні за європейськими мірками країни – Албанію, Боснію або Сербію», – заявив директор відділу Східної Європи центру EIU Л. Кекіч.

На сьогодні досить виразно почали позначатися реальні «межі Європи», тобто кордони географічного розширення ЄС. За словами Р. Проді, це кордони таких країн, як Україна, Росія, Молдавія, Грузія або Білорусь, які поки що не можуть очікувати того, що зможуть вступити в ЄС.

Особливе місце в політиці ЄС займає Туреччина, яка чекає відповіді на свою заявку з 1987 р. Причина затягувань – у протидії тих політичних кіл Євросоюзу, які в потенційному членстві Туреччини вбачають загрозу європейському «християнському клубу» країн. До того ж населення Туреччини складе до 2020 р. 82 млн., що перевищить населення Німеччини. І, згідно з існуючою системою розподілу голосів вона зможе одержати кількість, еквівалентну голосам 15 самих маленьких за населенням країн – членів Союзу. Треба до цього додати й побоювання у зв'язку з диспропорціями в рівні доходів. Тому, незважаючи на офіційні заяви про те, що дорога в Євросоюз для Туреччини відкрита, у доступній для огляду перспективі це навряд чи відбудеться. Швидше підсумком стануть після тривалих переговорів лише угоди про свободу торгівлі.

Отже, десятиліття економічних і політичних перетворень, які пережив Євросоюз, тривають нині і триватимуть у майбутньому, позначаючи різні віхи становлення федералістського устрою Європи, руху до цілісності, що змінює роль національної держави. Д. Сіджанскі (Женева) пояснює це в такий спосіб. Сучасний світ зазнає подвійного пресингу: «З одного боку, пресинг глобалізації під впливом науково-технічної революції, з іншого – прагнення до культурної й національної своєрідності. За існуючої тенденції до уніфікації і наслідування загальної моделі помітне прагнення зберегти історичну спадщину й національну й регіональну ідентичність» [3]. Обидва ці плинні поєднуються у федералістському підході ЄС, хоча на прохання Англії термін «федералістський» свого часу був викреслений з Маастрихтського договору. Два найважливіших принципи з самого початку були покладені в основу Союзу: принцип автономії держав-членів і принцип їх участі в

прийнятті загальних рішень. Інші вчені, наприклад відомий дослідник європейського федералізму Т. Фадєєва, зазначає, що Європейський Союз, як він представлений у Маастрихтському договорі, не можна ототожнити ні з конфедерацією, ні з федерацією. Але при цьому теоретики федералізму люблять підкреслити, що він є не стільки структурою, скільки процесом.

Сучасний етап еволюції ЄС дає підстави стверджувати про новий етап федералістського процесу. Принцип субсидіарності й прийняття рішень кваліфікованою більшістю залишаються, і при цьому відбувається зміцнення системи наднаціонального регулювання й атрибутики єдиної держави.

Дослідники також ставлять правомірне запитання: якщо членом Євросоюзу може стати тільки демократична держава, то наскільки він (Союз) сам є демократичним? Багато хто, наприклад, вважає, що демократична легітимність ЄС – спірна. Адже, як з'ясувалося, після оприлюднення результатів голосування у Франції, більшість громадян Євросоюзу – це патріоти своєї країни, а Євросоюз у них ототожнюється зі словом “бюрократ” [4]. Національному суверенітету федералізм протиставляє «дуалізм суверенітетів»: держав, що об'єднуються, і федерації. Але в такому випадку наскільки самі національні держави, що уступають частину своєї влади, можуть називатися державами? І ще одне не менш складне запитання: що замінить національну державу в Європі, якщо вона згасне?

Подальший розвиток європейської інтеграційної спільноти супроводжуватиметься створенням особливої структури цієї спільноти. Як вважає, наприклад, Ф. Шміттер (Стенфордський університет), на зміну сьогоднішній європейській системі прийде або повна федеративна держава, або часткова конфедерація й консорціум для виконання деяких часткових функцій, що скоріше припускає кондомініум. До компетенції ЄС при цьому можуть бути віддані різні території й функції, що збережуть політичну ідентичність.

Висновки

Таким чином, політична ідентичність піддається випробуванню сучасними інтеграційними процесами, глобальними й регіональними. У структурі розширеного Євросоюзу у форматі 25 держав це випробування, можна припустити, буде головним. Євросоюз не застрахований, хоча і більшою мірою, ніж світ у цілому, захищений, від піднесення національних, субрегіональних, етнічних плинів. Розширення ЄС з підключенням менш розвинених держав може зробити ці проблеми більш чутливими для Союзу, оскільки національні держави, включаючись у регіональні процеси, не втрачають, а підсилюють свою національну ідентичність навіть в умовах руху шляхом федералістської моделі, як це й демонструє Європейський Союз.

Питання, наскільки стійкою виявиться нова модель «двохярусної Європи», «Європи двох швидкостей», її «центро-периферійної

конструкції», поки що залишається відкритим. Багато що залежатиме від економічної сили й внутрішньої згоди «локомотивів» європейського трансформаційного процесу – його «ядерних» держав.

Перспективи подальшого наукового дослідження:

✓

Джерела

1. Анилионис Г., Зотова Н. Глобалный мир: единый и разделенный. Эволюция теорий глобализации. – М., 2005. – С. 533-547.
2. Кошкарров А., Линтон М. Радость со слезами на глазах // Эксперт. – 2004. – № 17.
3. Сиджански Д. Федеративное будущее Европы: от Европейского сообщества до Европейского союза / Пер. с франц. – М., 1998. – С. 203.
4. Пасова М. Французский душ на Євроконституцію // Віче. – 2005. – № 5 (158). – С. 6.

Стаття надійшла 17.07.2006 р.